

Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Dergisi

*Uluslararası Hakemli Dergi/
International Peer-Reviewed Journal*

<http://www.tissejournal.net>

ISSN: 2757-5748

<http://www.sosbilder.org>

Yunus Emre's "Human with Moral Beauties" View

Esmâ KAPAN

Abstract

Yunus Emre is one of the important figures not only in the Turkish Sufi tradition and Turkish literature history but also in the whole world. In this study, the elements of human and human morality in the works of the great Turkish thinker and poet Yunus Emre were examined by selecting some of his poems that reflect these elements in a typical way and explained by interpreting them around the idea of Sufism. In this context, qualitative research method was adopted as a research approach and document analysis technique as a data collection tool. In the research, Memet Fuat's book "Yunus Emre", which includes Yunus Emre's poems, and Mustafa Tatcı's work "Yunus Emre Dîvânı" were discussed as a document. Content analysis was used in the analysis of the works. By interpreting Yunus Emre's poems that reflect the elements of human and human morality have been reached to codes, from codes to themes and from themes to findings. In this direction, two main themes have been reached, namely "Yunus Emre and Human as Being" and "Yunus Emre and Human in terms of Moral Behavior". It has been seen that Yunus Emre's poems embracing all humanity and at the same time contain lines that advise them about moral behavior. Based on the results obtained in the research, it is suggested that Yunus Emre and her thoughts on the necessity of being human be included more in the education and training process.

Keywords:	DOI	:
Yunus Emre, Sufism, human and morality	Received	: 03.04.2019
	Revised	: 07.08.2019
	Accepted	: 22.09.2019
	Published	: 21.12.2019

Corresponding Author: Esmâ Kapan, PhD student, Anadolu University, Class Teacher, Turkey, esmaarslan_2811@hotmail.com
ORCID:0000-0001-8750-7768

Cite this article as: Kapan, E. (2019). Yunus Emre's "Human with moral beauties" view. *The Journal of International Social Studies Education*, 1(1), 16-40.

Extended Summary

Introduction

Yunus Emre is one of the important figures not only in the Turkish Sufi tradition and Turkish literature history but also in the whole world. It is known that Yunus Emre lived around Eskişehir between approximately 1240-1320. Yunus Emre has two works named "Divan" and "Risaletü'n-Nushiyye". Yunus Emre, in his works, includes many elements of human beings such as the creation of man, human morality, humanity and human love. Yunus Emre handles all these human elements in his poems with a love language embracing all humanity. His greatness is due to his power in expressing them (Timurtaş, 1989). Therefore, the power of expression in Yunus Emre's poems is seen as capable of gathering people around moral beauties.

Yılmaz (2013) as a remedy for today's confrontational, self-seeking, utilitarian, hedonistic and selfish mental structure; He showed the Sufism connoisseurs, especially Yunus Emre, who found human beings worthy of being loved and counted because of their Creator. One of the aims of education and school is to raise people with good morals (Kulaksızoğlu & Dilmaç, 2000) and to keep the shared values alive (Altun, 2003). In this direction, it is also important to know and understand Yunus Emre's advice on human and human morality, in terms of the contribution it can provide to moral and value education in education. From this point of view, this study aims to examine the elements of human and human morality in Yunus Emre's poems within the framework of his understanding of Sufism. In this context, elements of human and human morality in Yunus Emre's works named "Risaletü'n Nushiyye" and "Divan" were interpreted around the idea of Sufism by describing the poems that passed in a typical manner.

When the literature is examined, it is seen that there are many studies on human perception and its elements in Yunus Emre's poems (Kızır Taştan, 2019; Beyribey, 2018; Kaplan, 2018; Yılmaz, 2013; Dalkılıç, 2010; Kılıç, 2010; Pala, 1995; Kaplan, 1994; Güzel, 1991). In the literature, there is no current and sufficient number of studies on human and human moral elements. In this context, the research is seen as original and important. For this purpose, the problem of the research is "What are the elements of human and human morality in Yunus Emre's" Risaletü'n Nushiyye "and" Divan "? constitutes the question.

Methods

In this study, document analysis technique was used based on qualitative research approach. In the process of collecting data within the scope of document analysis, analog case sampling, one of the purposeful sampling methods, was adopted. In this context, the data were collected according to Yunus Emre's similar poems that typically reflect the elements of human and human morality.

In the research, Memet Fuat's book "Yunus Emre", which includes Yunus Emre's poems, and Mustafa Tatcı's works "Yunus Emre Dîvanı" were discussed as a document. Within the scope of the research, the stages of reaching the document, checking the originality of the document, coding the document and analyzing the document were followed in line with the document analysis technique (Merriam, 2009).

Content analysis was used in the analysis of the research data. In this context, similar poems of Yunus Emre, which typically reflect the elements of human and human morality, were interpreted, and findings were obtained from codes, themes and themes.

In order to ensure the credibility of the research, attention has been paid to making detailed descriptions by adhering to the nature of the data as much as possible, thus providing opportunities for readers to reach their own results and make comments. In this context, the consistency of the findings obtained in accordance with the document analysis method was checked, the consistency of the data obtained from different sources was emphasized and the validity of the study was confirmed by reviewing the findings.

Results

Elements of human and human morality in Yunus Emre's poems are themed with content analysis method. In this context, the sub-themes of "Man and His Birth" and "Man and his Death" were reached and examined under the main theme of "Yunus Emre and Human as Being". The findings obtained from the sub-themes of "Nervous Discipline", "Non-Discrimination Among People", "Not Breaking Heart", "Not Being Arrogant", "Not Holding Grudges", "Not Backbiting" are also included under the main theme of "Yunus Emre and Human in terms of Moral Behavior". has taken.

Descriptions of the birth and death of human beings in Yunus Emre's poems express the place of human in this world as a being. In Yunus Emre's poems that include elements related to the concept of birth in the works named "Yunus Emre" and "Yunus Emre Dîvani"; birth, not on himself or on any person, but rather the creation story of the universe and the Prophet. It has been revealed that Muhammad deals with his birth. In his poems, which include elements related to the concept of death, it is revealed that every human being will taste death one day, as a manifestation of God, man must be prepared for this, and the person who is in love will preserve his existence eternally.

When Yunus Emre's poems are examined; Statements related to the moral characteristics of human beings such as "not discriminating between people", "not being heartbroken", "not being arrogant", "not holding grudges" and "not doing backbiting" were found. As a result of the research; It has been concluded that the moral qualities that Yunus Emre advised to have about human and human morality are seen as permanent qualities associated with longing to meet God. In Yunus Emre's poems, he leaves temporary qualities such as inability to dominate people, discrimination between people, heartbreak, arrogance, grudge, backbiting; instead, it was understood that he emphasized the necessity of disciplining his soul and attaining moral values such as love, respect, peace, solidarity, tolerance, forgiveness, modesty and equality, which are the permanent qualities of God.

Discussion and Conclusion

Within the scope of the research, it is seen that Yunus Emre emphasizes humility against arrogance, forgiveness and tolerance against hatred, and values such as love, respect, equality, solidarity and peace against discrimination. In this context, it can be said that the works of Yunus Emre can be used within the scope of moral and value education in the education process. In the literature, it was stated by teachers that certain values in curricula are not related to the outcome of any course (Tekin & Bedir, 2019; Akarsu, 2015), and that children have difficulty in acquiring some values (Özmiş, 2019). In line with the relevant literature and the results of this research, it can be said that Yunus Emre, who reflects these values with a strong language of expression, and his thoughts about the necessity of being human should be given more space in the education and training process.

Recommendations

The following suggestions can be made within the scope of the research:

1. Poems belonging to Yunus Emre's works can be used as a course material in terms of value and moral education at every stage of the education process. In this direction, new arrangements can be made to the textbooks according to the readiness level of the students, contributing to value education.
2. Education, direct and indirect activities can be developed for the use of the poems of Yunus Emre's works in value and moral education.
3. Outcomes in accordance with the values of humility and forgiveness that are not included in the achievements of secondary school curricula can be created.
4. Issues related to Yunus Emre's spiritual world are given to our people; It can be promoted through communication tools such as television, newspaper and cinema as well as meeting activities such as seminars and conferences.
5. Various qualitative and quantitative studies can be conducted in the literature in which Yunus Emre's works are associated with value education.
6. Experimental studies can be conducted to reveal Yunus Emre's works in gaining values such as love, respect, peace, solidarity, tolerance, forgiveness, modesty and equality.

Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Dergisi

(Uluslararası Hakemli Dergi/International Peer-Reviewed
Journal)

<http://www.tissejournal.net>

ISSN:

<http://www.sosbilder.org>

Yunus Emre'nin "Ahlaki Güzellikleriyle İnsan" Görüşü

Esma KAPAN

Özet

Yunus Emre, yalnızca Türk tasavvuf geleneği ve Türk edebiyat tarihinde değil, tüm dünyada değer gören önemli şahsiyetlerden biridir. Bu çalışmada, büyük Türk düşünürü ve şairi Yunus Emre'nin eserlerinde yer alan insan ve insanın ahlakına dair unsurlar, bu unsurları tipik bir şekilde yansıtan bazı şiirleri seçilerek incelenmiş ve tasavvuf düşüncesi etrafında yorumlanarak açıklanmıştır. Bu kapsamda araştırma yaklaşımı olarak nitel araştırma yöntemi, veri toplama aracı olarak ise doküman analizi tekniği benimsenmiştir. Araştırmada doküman olarak Yunus Emre'nin şiirlerinin yer aldığı Memet Fuat'ın "Yunus Emre" adlı kitabıyla, Mustafa Tatcı'nın "Yunus Emre Dîvanı" adlı eseri ele alınmıştır. Eserlerin analizinde içerik analizinden yararlanılmıştır. Yunus Emre'nin insan ve insanın ahlakına dair unsurları yansıtan şiirleri yorumlanarak kodlara, kodlardan temalara, temalardan da bulgulara ulaşılmıştır. Bu doğrultuda "Yunus Emre ve Varlık Olarak İnsan" ile "Yunus Emre ve Ahlaki Davranışlar Bakımından İnsan" olmak üzere iki ana temaya ulaşılmıştır. Yunus Emre'nin şiirlerinde tüm insanlığı kucaklayan, aynı zamanda onlara doğru ahlaki davranışları öğütleyen dizeler barındırdığı görülmüştür. Araştırmada elde edilen sonuçlardan hareketle, Yunus Emre'ye ve O'nun insan olmanın gerekleri konusundaki düşüncelerine eğitim-öğretim sürecinde daha çok yer verilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler:	DOI	:
Yunus Emre, tasavvuf, insan ve ahlak	Yükleme	: 03.04.2019
	Düzeltilme	: 07.08.2019
	Kabul	: 22.09.2019
	Yayımlama	: 21.12.2019

Sorumlu Yazar: Esma Kapan, Doktora Öğrencisi, Anadolu Üniversitesi, Sınıf Öğretmeni, Türkiye, esmaarslan_2811@hotmail.com ORCID:0000-0001-8750-7768

Atf İçin: Kapan, E. (2019). Yunus Emre'nin "Ahlaki güzellikleriyle insan" görüşü. *Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Dergisi (TISSE)*, 1(1), 16-40.

Giriş

Yaklaşık olarak 1240-1320 yılları arasında Eskişehir civarında yaşadığı bilinen Yunus Emre, Türk İslam kültürünün veya Türk tasavvuf geleneğinin Anadolu'da Türkçeyle serpilip gelişen ilk abidevi kişisidir (Kizir Taştan, 2019). Yunus Emre, bütün edebiyat tarihi içinde Türkçe'nin edebî bir dil haline gelmesinde en büyük, en mühim dereceye sahip olanlardan birisi ve belki de birincisi olarak görülmektedir (Tatçı, 1990).

XIII. ve XIV. yüzyıllarda birçok etnik, dinî ve mezhebî unsurun bir arada yaşadığı Anadolu'da çekişme ve çatışma meselesi var olsa da dünyanın başka bölgelerine göre barış içinde yaşanmasını sağlayan şey, Yunus Emre'nin ortaya çıkmasını sağlayan Anadolu Türk İslam kültürü olmuştur (Kizir Taştan, 2019). Anadolu Türk İslam kültürü içerisinde yoğrulan Yunus Emre hem toplumumuz, hem de insanlık için önemli bir şahsiyet olarak görülmektedir. Nitekim Yunus Emre'nin mezarının kendi sınırları içinde olmasını isteyen çok sayıda şehir olmasından ötürü, Anadolu'nun pek çok yerinde kendine ait olduğu söylenen mezarları bulunmaktadır (Kurt, 2019;8). Ayrıca Yunus Emre'nin doğum ile ölüm yıl dönümü, UNESCO gibi uluslararası kuruluşlarının kutlama ve anma yıl dönümleri arasında yer almaktadır (Kizir Taştan, 2019).

Yunus Emre'den günümüze kadar gelen "Divan" ve "Risaletü'n-Nushiyye" adlı eserler, birer şiir kitabıdır (Yılmaz, 2013). Yunus Emre'nin en değerli yapıtı olarak kabul edilen Divan'da, aruz vezniyle gazel biçiminde kaleme alınmış şiirleri ve hece ölçüsü ile dörtlükler kullanarak yazmış olduğu ilahileri bulunmaktadır (Kizir Taştan, 2019). Risaletü'n-Nushiyye'de ise Yunus Emre; insanın cahilliğinden kaynaklandığını düşündüğü yalancılık, şehvet, büyüklenme, açgözlülük, kıskançlık, bozgunculuk, öğünme ve dedikodunun kötülüklerini uzunca anlatmaktadır (Şenocak, 2019). Bu bağlamda Yunus Emre'nin her iki eserinin de insan odaklı olduğu söylenilebilir.

Yunus Emre insana çok değer veren, bütün insanlara bir göz ile bakan, bütün yaratılmışları bir gören bir şahsiyettir (Timurtaş, 1989:31). Yunus Emre'nin insan olan herkese fakir, zengin, din ayrımı yapmadan sevgiyle bağlı olduğu görülmektedir. Güzel (1991:84), Yunus Emre'nin insan sevgisinin, insanda Allah'tan bir parça ve O'ndan gelip bedenlenmiş bir cevher bulunduğunu bilmesine bağlar. Yunus Emre'ye göre; insan olgunlaştıkça hırs yerine iç huzuru, zulüm yerine şefkati, mal biriktirme yerine düşkünlere yardım etmeyi önemser (Şenocak, 2019). Bu bağlamda Yunus Emre'nin, insanların yaptıkları hataları düzeltme hususunda bir umut taşımasında, insanlığa olan büyük sevgisinin rolü olduğu söylenilebilir.

Yunus Emre'nin şiirlerinde insan tanımı, insanın yaratılışı, insanlık ve insan sevgisiyle ilgili söyledikleri, Kur'an ile örtüşen dinî-İslamî kaynaklı bilgilerdir ve dolayısıyla insan tanım ve algısında Hz. Muhammed de önemli bir yer tutmaktadır (Kizir Taştan, 2019). Yunus Emre,

"Yaratdı yetmiş iki dili

Arada üstün kodı müslümanı"

mısraları ile, mensup olduğu inancı ve bu inanca mensup olan insanların Allah katında yüceliğini de ifade etmektedir (Güzel, 1991: 84).

Yunus Emre'nin şiirlerinde bağnazlığa karşı tasavvufun getirdiği hoşgörü, bağışlama ve sevgi gücünün etkisinin olması öbür dünya özlemiyle yanmayan, Allah'a kavuşmak gibi bir özlemi bulunmayan insanlara da cana yakın gelmesinde etkilidir (Fuat, 1999). Yunus Emre'nin tasavvuf

anlayışı Kur'an-ı Kerim'e, Hz. Muhammed'in davranışlarına, kendisinden önce yaşayan İslam mutasavvıflarının düşüncelerine dayanır (Tatçı, 1990). Tasavvuf, yalnızca bir din felsefesi değil, aynı zamanda bir yaşam biçimi önerisidir (Fuat, 1999:29). Bu nedenle Yunus Emre'deki insan sevgisi, günümüze kadar bazı araştırmacılar tarafından hümanizm terimi ile ortaya konulmaya çalışılmıştır (Güzel, 1991; Fuat, 1999). Oysa aşkın temelinde Allah, Allah da aşktan ibaret olduğuna göre "her türlü sevgi insan içindir" diyen hümanistler, aşkı sınırlandırdıkları için Yunus Emre'den daha farklı düşünürler (Tatçı, 1990).

Yunus Emre tüm söz ve davranışlarında, hangi din ve ırka mensup olursa olsun Yaratandan bir parça olarak gördüğü insanı arındırmaya, iyileştirmeye, birleştirmeye, sevgiye ve ilahi aşka davet eder (Yılmaz, 2013). Nitekim insana en yararlı davranış; güzel ahlak, insanlığa ve bütün yaratılmışlara sevgi, ilim, fazilet ve varlık sırrına eriş için gayrettir (Güzel, 1991:96). Yunus Emre'ye göre ahlak, insanî olmayan davranışları terk edip ilahî yaradılışa yönelmektir. Çelik (2009) tasavvufa ait "Hakk'ın seni senlikten öldürmesi ve kendisiyle diriltmesidir" tanımında geçen "ölüm" ve "hayat" kavramlarını; fizyolojik olarak değil, nefsin hakimiyet altına alınarak ölüymüşçesine etkisiz hale getirilmesi olarak yorumlamaktadır. Bu bağlamda Yunus Emre'nin şiirlerinde ve düşüncelerinde tasavvuf düşüncesini yansıttığı söylenilebilir.

Ahlaki olmayan davranışlar, Yunus Emre'nin sözlüğüne "yaramaz" kelimesiyle girer ve bu davranışların "yarar" davranışlara dönüştürülmesi, insan-ı kamil olmanın esaslarıdır (Tatçı, 1990). Ahlak, bireyleri birbirine bağlayan, bir arada tutan manevi bir olgudur. Ahlak, toplumdaki bireylerin güvenlik, barış, huzur ve mutluluk içinde yaşamalarına yardımcı olduğundan; toplumun barış ve huzurunun sağlanmasında, insanların ahlaklı olup olmamaları önem taşımaktadır (Karadağ, 2016:82).

Eğitimin ve okulun amaçlarından biri de iyi ahlaklı insanlar yetiştirmek (Kulaksızoğlu ve Dilmaç, 2000) ve paylaşılan ortak değerleri yaşatmaktır (Altun, 2003). Çünkü değerler sadece toplumun değil, toplumun ahlaklandırılmasını sağlayan eğitimin de temel yapı taşlarından birisidir (Akagündüz, 2016:24). Değerlerden arındırılmış bir eğitimde, neyin doğru neyin yanlış, neyin öğretmede öncelikli olup olmadığını tespit etmek mümkün değildir (Altun, 2003). Bu bağlamda eğitimde iyi bir ahlak ve değer eğitimi verilmesi, gelecek nesilleri sağlıklı yetiştirme hususunda önemli görülmektedir.

Değerlerin geçmişten bugüne nasıl değiştiği, değişme nedenleri, geçmişteki önemli kişilikler ve bunların yaşantıları öğrencilerin değer oluşturmalarında önemli unsurlardır (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008). Çünkü değerleri felsefeden, psikolojiden ya da sosyolojiden bağımsız olarak oluşturamayız (Akagündüz, 2016:20). Yılmaz (2013) günümüzün çatışmacı, menfaatçi, faydacı, hazcı ve bencilliği öne almış ruh yapısına çare olarak; başta Yunus Emre olmak üzere insanı Yaratandan ötürü sevmeye ve sayılmaya layık gören tasavvuf erbabını göstermiştir. Bu doğrultuda Yunus Emre'nin insan ve insan ahlakına ilişkin öğütlerini tanımak ve anlamak, eğitimde ahlak ve değer eğitimine sağlayabileceği katkı açısından önemli görülmektedir.

Buradan hareketle bu çalışmada Yunus Emre'nin insanı şiirlerinde nasıl ele aldığı incelenerek, insan ve insanın ahlakına ilişkin unsurları yansıtan şiirleri belirlenmiş ve tasavvuf düşüncesi etrafında yorumlanarak açıklanmıştır.

Bu araştırmada Yunus Emre'nin şiirlerinde yer alan insan ve insanın ahlakına dair unsurların, onun tasavvuf anlayışı çerçevesinde ele alınarak incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda Yunus Emre'nin "Risaletü'n Nushiyye" ve "Divan" isimli eserlerindeki insan ve insanın ahlakına dair unsurlar,

tipik bir biçimde geçen şiirleri betimlenerek tasavvuf düşüncesi etrafında yorumlanmıştır. Araştırmada doküman olarak, Yunus Emre'nin her iki eserine ait şiirlerin yer aldığı Memet Fuat'ın "Yunus Emre" adlı kitabıyla, Mustafa Tatcı' nın "Yunus Emre Dîvanı" adlı eseri ele alınmıştır.

Alanyazın incelendiğinde, Yunus Emre'nin şiirlerinde insan algısı ve unsurlarına dair pek çok çalışma yapıldığı görülmektedir (Kızır Taştan, 2019; Beyribey, 2018; Kaplan, 2018; Yılmaz, 2013; Dalkılıç, 2010; Kılıç, 2010; Pala, 1995; Kaplan, 1994; Güzel, 1991). Alanyazındaki çalışmalar incelendiğinde, insan ve insanın ahlaki unsurlarına değinen yalnızca bir çalışmaya rastlanmıştır. O da 1994 yılında Mehmet Kaplan tarafından yayınlanan "Yunus Emre'nin İnsan ve Ahlak Görüşü" adlı makalesidir. Kaplan (1994) çalışmasında, Yunus Emre'nin Risaletü'n-Nushiyye adlı eserinin tahlilini yapmıştır. Divan eserini ise kapsam dışı bırakmıştır. Oysa bu çalışmada Yunus Emre'nin her iki eserine (Risaletü'n-Nushiyye ve Divan) ait şiirlerde yer alan insan ve insanın ahlakına dair unsurlar incelenerek temalandırılmış ve başlıklar altında yorumlanmıştır. Dolayısıyla araştırma verilerinin kapsam ve içerikleri birbirinden farklıdır. Bu doğrultuda alanyazında insan ile insanın ahlaki unsurlarına yönelik güncel ve yeterli sayıda bir çalışmanın olmayışı, bu araştırmayı özgün ve önemli kılmaktadır. Bu amaçla araştırmanın problemini "Yunus Emre'nin 'Risaletü'n Nushiyye' ve 'Divan' isimli eserlerindeki insan ve insanın ahlakına dair unsurlar nelerdir?" sorusu oluşturmaktadır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma sınırlılıkları şu şekilde ifade edilebilir:

1. Araştırma, Yunus Emre'nin şiirleri incelemesi konusunda hazırlanmış Memet Fuat'ın (1999) "Yunus Emre" adlı kitabıyla, Mustafa Tatcı' nın (1990) "Yunus Emre Dîvanı" adlı eserindeki şiirler ile sınırlandırılmıştır.
2. Araştırma, Yunus Emre'nin insan ve insanın ahlaki unsurlarını tipik bir şekilde yansıtan şiirlerindeki dizelerle sınırlandırılmıştır.

Yöntem

Yunus Emre'nin şiirlerinde yer alan insan ve insan ahlakına dair unsurların ele alındığı bu çalışmada, nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Merriam'a göre (2013) gözlemciyi araştırmanın merkezine koyan nitel araştırma olay veya olguları tanımlamaya, çözmeye, yorumlamaya ve anlamaya yarayan teknikleri kapsamaktadır. Araştırmada, nitel araştırma yaklaşımına dayalı olarak doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsayan (Yıldırım ve Şimşek, 2013:217) teknik olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda Yunus Emre'nin şiirlerinde yer alan insan ve insan ahlakına dair unsurlar, söz konusu unsurları tipik bir biçimde yansıtan şiirlerinden alıntılar yapılarak yorumlanmıştır. Araştırma süreci Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. Araştırma sürecinin şematik olarak gösterimi

Verilerin Toplanması

Bu araştırmanın verilerinin toplanması sürecinde, amaçlı örnekleme yöntemlerinden benzeşik durum örnekleme benimsenmiştir. Benzeşik durum örnekleme; örneklemin, araştırmanın problemiyle ilgili olarak evrende yer alan benzeşik bir alt grubundan ya da durumundan oluşturulmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Veriler, insan ve insanın ahlakına dair unsurları tipik bir biçimde yansıtan benzer şiirlerine göre seçilerek toplanmıştır. Bu kapsamda araştırmada doküman olarak Yunus Emre'nin şiirlerinin yer aldığı Memet Fuat'ın "Yunus Emre" adlı kitabıyla, Mustafa Tatcı'nın "Yunus Emre Dîvânı" adlı eserleri ele alınmıştır.

Memet Fuat'ın (1999) "Yunus Emre" adlı kitabında, Yunus Emre'den günümüze kadar gelen "Divan" ve "Risaletü'n-Nushiyye" adlı her iki eserinden de seçmeler bulunmaktadır. Mustafa Tatcı'nın (1990) "Yunus Emre Dîvânı" adlı eserinde ise Yunus Emre'nin "Divan" adlı eserindeki şiirler yer almaktadır. Araştırma kapsamında her iki dokümanın tercih edilmesinin nedeni, içeriklerinin birbirini tamamlayabileceğinin düşünülmesi, dokümanların kolay ulaşılabilir bulunması ve klasik Türk edebiyatı ile Türk Tasavvuf edebiyatı alanında pek çok esere sahip olan alanında yetkin yazar ve araştırmacılar tarafından yazılmış eserler olarak görülmesidir. Araştırma kapsamında doküman incelemesi tekniği doğrultusunda dokümana ulaşma, dokümanın orijinalliğini kontrol etme, dokümanı kodlama ve dokümanın analizini yapma aşamaları (Merriam, 2009) izlenmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, araştırma sonucunda toplanan birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirerek, bunları okuyucunun anlayabileceği şekilde düzenlemek ve yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu araştırmada "Yunus Emre" ve "Yunus Emre Dîvânı" adlı eserler, araştırmanın amacı doğrultusunda araştırmacı tarafından okunarak incelenmiştir. Eserlerdeki Yunus Emre'nin insan ve insanın ahlakına dair unsurları tipik bir biçimde yansıtan benzer şiirleri yorumlanarak kodlara, kodlardan temalara, temalardan da bulgulara ulaşılmıştır. Yunus Emre'nin insan ve insanın ahlakına dair unsurlara şiirlerinde nasıl yer verdiğini örneklendirmek amacıyla, içeriği tipik bir biçimde yansıtan şiirleri doğrudan

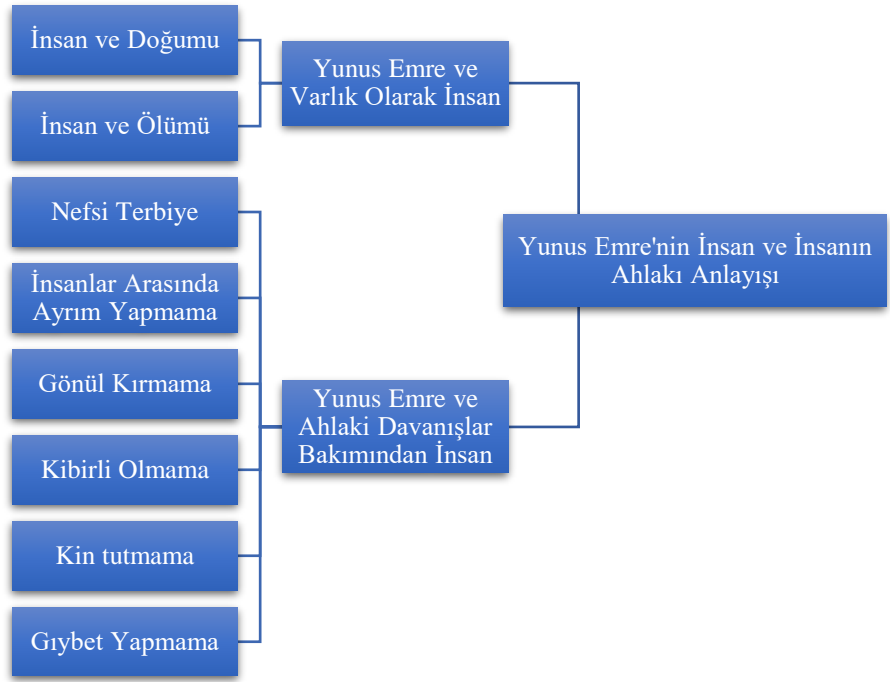
alıntılarla sunulmuştur. Bu doğrultuda Yunus Emre'nin tasavvuf anlayışının birer yansıması olarak insan ve insanın ahlakına dair unsurlara ait bulgular, başlıklar halinde açıklanarak tahlil edilmiştir.

Nitel araştırmacının doğru bilgiye ulaşma konusunda gereken önlemleri alması (geçerlik) ve araştırma süreci ile verileri açık ve ayrıntılı, araştırmacının değerlendirmesine olanak verecek bir biçimde tanımlaması (güvenirlik), karşılaması gereken önemli beklentiler arasında yer almaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu kapsamda, bu araştırmadaki dokümanların, Yunus Emre'nin şiirlerini yeterli düzeyde kapsayacak şekilde ve okuyucuların dokümanlara ulaşmasında kolay ulaşılabilirlik özelliğinin olmasına dikkat edilerek seçim yapılmıştır. Verilerin ayrıntılı bir biçimde betimlenmeden sonuçların sunulması, araştırmacının inandırıcılığını düşürmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu kapsamda ise verinin doğasına mümkün olduğunca sadık kalınarak, ayrıntılı betimlemeler yapılmasına ve bu şekilde okuyucuların, kendi sonuçlarına ulaşarak yorumda bulunabilmelerine fırsatlar sağlanmasına dikkat edilmiştir.

Nitel araştırmalarda inandırıcılığı sağlamak için araştırma sürecinin ve sonuçlarının açık, tutarlı ve başka araştırmacılar tarafından teyit edilebilir bir biçimde ortaya konulması gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Buna göre; doküman analizi yöntemine uygun olarak ulaşılan bulguların tutarlılığı kontrol edilmiş, farklı kaynaklardan elde edilen verilerin tutarlılığı üzerinde durulmuş ve bulgular gözden geçirilerek çalışmanın geçerliliği teyit edilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde Yunus Emre'nin şiirlerinin yer aldığı “Yunus Emre” ile “Yunus Emre Dîvanı” adlı eserlerdeki insan ve insanın ahlakına dair unsurlar, içerik analizi yöntemiyle temalandırılarak sunulmuştur. Bu araştırmada elde edilen bulgular Yunus Emre'nin İnsan ve İnsanın Ahlakı Anlayışı kategorisi altında “Yunus Emre ve Varlık Olarak İnsan” ile “Yunus Emre ve Ahlaki Davranışlar Bakımından İnsan” ana temalarından oluşmuştur. Bu kapsamda “Yunus Emre ve Varlık Olarak İnsan” teması “*İnsan ve Doğumu*” ile “*İnsan ve Ölümü*” alt temalarını içermektedir. “Yunus Emre ve Ahlaki Davranışlar Bakımından İnsan” teması ise “*Nefsi Terbiye*”, “*İnsanlar Arasında Ayrım Yapmama*”, “*Gönül Kırmama*”, “*Kibirli Olmama*”, “*Kin tutmama*”, “*Gıybet Yapmama*” alt temalarını kapsamaktadır. Bu temalar Şekil 2’de yer almaktadır.

Şekil 2. Yunus Emre'nin insan ve insanın ahlakı anlayışı

Yunus Emre ve Varlık Olarak İnsan

Memet Fuat'ın "Yunus Emre" adlı kitabıyla, Mustafa Tatcı' nın "Yunus Emre Dîvanı" adlı eserlerindeki Yunus Emre'nin şiirleri incelendiğinde, "insan ve doğumu (yaratılışı)" ile "insan ve ölümü" alt temalarına ulaşılmıştır. "Varlık Olarak İnsan" anlatan bu alt temalar, başlıklar halinde sunulularak açıklanmıştır.

İnsan ve Doğumu

Yunus Emre'nin şiirlerinde, insan ve insanın doğumuna ilişkin ifadelere rastlanmıştır. Bu ifadelerin yer aldığı dizeler şöyledir:

"Padişahun hikmeti gör neyledi

Od u su toprak u yile söyledi

Bismillah diyüp getürdi toprağı

Ol arada hazır oldu ol dağı

Toprağıla suyu bünyad eyledi

Ana Adem dimeğı ad eyledi

Yil gelüp ardınca depitdi anı

Andan oldu cism-i Adem bil bunı

Od dahı geldi vü kızdurdu anı

Çünkü kızdı cisme ulaşdı canı" (Tatcı, 1990:8)

Bu dizelerde Yunus Emre, insanı "adem" şeklinde anmaktadır. Allah (şiirde padişah), dört unsura (toprak, su, hava ve ateşe) ilk insan Hazreti Adem'i yaratmasını söyler. Toprak "bismillah" diyerek gelir (veya getirilir). Allah suyla toprağı karıştırır ve ona Adem ismini verir. Ardından rüzgar

gelir ve onu hareket ettirip insan cisminde bürünmesini sağlar. En son ateş gelir ve insanı kızdırır, yani pişirir. Böylece Hz. Adem insan görünümüne ulaşmış olur. Bu şiirde insanın yaratılışının Hz. Adem özelinde anlatıldığı; fakat tüm insanlığın yaratılışına atıf yapıldığı söylenilebilir.

*“Hak bir gevher yarattı kendünün kudretinden
Nazar kıldı gevhere eridi heybetinden
Yidi kat yir yarattı ol gevherün nûrından
Yidi kat gök yarattı ol gevherün bugından
Yidi deniz yarattı ol gevher tamlasından
Tagları muhkem kıldı ol deniz köpüğünden
Muhammed’i yarattı mahlûkat şefkatinden
Hem ‘Alî’yi yarattı mü’minlere fazlından
Gayb işin kim bilür meger Kur’an ‘ilminden
Yûnus içdi esridi ol gevher denizinden”* (Tatcı, 1990:203).

Yunus Emre bu şiirinde; sadece bir kişinin ya da kendinin değil, tüm kainatın birbirine bağlı olarak şekillenmiş ve doğuşunu ifade etmektedir. Bu doğuş ise, yoktan bir var ediliş olarak vurgulanmaktadır. Yunus Emre, Allah’ın insanlığa merhameti neticesinde Hz. Muhammed’i ve Hz. Ali’yi yarattığını belirtmektedir. Bu ilim bilgisini ise Kur’an’ı Kerim’den aldığını, o ilimle kendinden geçtiğini aktarmaktadır.

*“Yarattı Hak dünyayı Muhammed dostluğuna
Dünyaya gelen gider baki kalası değil”* (Fuat,1999: 176).

Yunus Emre, bu dizelerde insanın doğumunu, dünyanın yaratılışı ve Hz. Muhammed ile ilişkilendirmektedir. Dünyaya doğarak gelenin ise, yaşam süresinin kalıcı olmadığını vurgulamaktadır. Nitekim “Yunus Emre Dîvanı” adlı eserde benzer unsurların yer aldığı Yunus Emre’nin dizelerine şöyle örnek verilebilir:

*“Yitmiş bin yıl öndinden yarattı Muhammed’i
Hak kendü aşık oldu bahane bir yıldızdan”* (Tatcı,1990:191).

*“Yaradıldı yir ile gök Muhammed dostluğuna
Levlak ana delil durur ansuz yir ü gök olmadı”* (Tatcı, 1990:316).

Bu bağlamda Yunus Emre’nin doğum kavramına ilişkin unsurların yer aldığı şiirlerinde; doğumu, kendinden ya da herhangi bir insanın üzerinden değil, daha çok kainatın yaratılış hikayesi ve Hz. Muhammed’in doğumu üzerinden ele aldığı söylenilebilir.

İnsan ve Ölümü

Yunus Emre’nin şiirlerinde, insan ve insanın ölümüne değinen ifadelere rastlanmıştır. Bu ifadelerin yer aldığı dizeler şöyledir:

“Gelün ‘amel idelüm elümüz irer iken
Ecel irer ansuzın irgürmez sanumuza
İy dirîga n'idelüm bizde ‘amel olmazsa
Hışm idüp yapışalar bu kefen tonumuza
Sorucılar geleler sorı hisab soralar
Karanu sin içinde otura yanumuza
Ölüm Hak'dur bilürsin niçün gafıl olursın
Azraîl kasd idiser günahlutenümüze” (Tatçı, 1990:253).

Yunus Emre bu şiirinde, insanların dünyada kalıcı olmadığını ve ölümün hak olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca ölümün ansızın gelip canımızı almadan, ona hazırlık yapıp güzel ameller işlememizi öğütleyen Yunus Emre; bu amellerden hesaba çekileceğimizi, Azrail'in mutlak suretle insanın canını alacağını ve buna hazırlıklı olunması gerektiğini açıklamaktadır.

“Ko ölmek endişesin ‘aşık ölmez bakîdür
Ölmek senün nen ola çün canun İlahîdür
Ölümden ne korkarsın korkma ebedî varsın
Çün kim işe yararsın bu söz fasid da'vîdür” (Tatçı, 1990:28).

Yunus Emre, bu dizelerde; Aşık olan insanın ölümle birlikte hayatının aslında yok olmayacağını, ebedi varlığını korumaya devam edeceğini ve bu nedenle korkmaması gerektiğini ifade etmektedir.

“Ol can kaçan öliser sen ana can olasın
Ölmiş gönül dirile anda ki sen olasın
Ölmeklik dirlik ola ölümsüz dirlik bula
Başlu gönül onula merhemi sen olasın
Sen oldugun gönüller her dem canın yiniler
Bunlardur ölmeyenler hakimi sen olasın
(...)
Can bedenden uçacak menzilinden göçecek
Ol cihana geçecek göze ‘iyan olasın
Tozını yil almaya bir zerre ırlmaya
‘Aşık canı ölmeye ma'şûkı sen olasın
Yûnus sen ‘aşıkısan ‘ışka muvafıkısan
Korkma ulaşığısan ne olursan olasın” (Tatçı, 1990:212-212).

Yunus Emre bu şiirinde; insanın ölümsüzlüğe gerçek aşkla, yani Allah aşkına kavuşmasıyla varabileceğini belirtmektedir. Maşukunu bulan ve Aşık olan kişinin sondan korkmaması gerektiğini, o canın her daim taze ve diri kalacağını; ölümsüzlüğün sırrının, gönlünde Allah aşkını taşıyan kişilerde olduğunu vurgulamaktadır.

“Ten fanîdür can ölmez çün gitdi girü gelmez

Ölürise ten ölür canlar ölesi degül

(...)

Yûnus gözün görürken yaragun eyleyigör

Gelmedi anda varan girü gelesi degül” (Tatçı, 1990:126).

Bu dizelerde Yunus Emre; insanın bu dünyada baki değil, fani bir varlık olduğuna dikkat çekmektedir. İnsanın maddi olarak ölebileceğini, ancak manevi olarak gönüllerdeki yerini koruyacağını, gidenlerin ise geri gelmeyeceğini ifade etmektedir. Son iki dizede ise; gözü görüyorken (bu fani dünyada yaşıyorken), ölümü tadan insanların geri gelmeyeceğini göz önünde bulundurarak bu dünyada yapması gereken işleri bitirmesi gerektiğini kendine öğütlemektedir.

“Biz dünyadan gider olduk

Kalanlara selam olsun

Bizim için hayır dua

Kılanlara selam olsun

(...)

Tenim ortaya açıla

Yakasız gömlek biçile

Bizi bir asan veçh ile

Yuyanlara selam olsun

(...)

Dünyaya gelenler gider

Hergiz gelmez yola gider

Bizim halimizden haber

Soranlara selam olsun” (Fuat, 1999:224).

Yunus Emre bu şiirinde, kendi ölüm ve ölüm sonrasındaki sürece ilişkin görüşlerini belirtmektedir. Kendisine ölümünden sonra hayır duasında bulunanlara, ölüsünün yıkayanlara, kefenini giydirenlere minnetini sunmaktadır. Ayrıca ölümü, herkesin bir gün tadacağını vurgulamaktadır.

Yunus Emre'nin, ölüm kavramına dair unsurların yer aldığı şiirlerinde; varlık olarak her insanın bir gün ölümü tadacağına, bu durumun Allah'ın bir tecellisi olarak buna hazırlıklı olunması gerektiğine, Aşık olan kişinin ise ebedi olarak varlığına koruyacağına dikkat çektiği söylenilebilir.

Yunus Emre ve Ahlaki Güzellikler Bakımından İnsan

Memet Fuat'ın "Yunus Emre" adlı kitabıyla, Mustafa Tatcı' nın "Yunus Emre Dîvanı" adlı eserlerindeki Yunus Emre'nin şiirleri incelendiğinde, insanın ahlaki özelliklerine ilişkin ifadeler rastlanmıştır. Bu ifadeler; "Nefsi terbiye", "İnsanlar arasında ayırım yapmama", "Gönül kırmama", "Kibirli olmama", "Kin tutmama" ve "Gıybet yapmama" olmak üzere alt temalar şeklinde başlıklandırılarak açıklanmıştır.

Nefsi Terbiye Etme

Yunus Emre'nin şiirlerinde, insanın nefesine ilişkin ifadeler rastlanmıştır. Bu ifadelerin yer aldığı dizeler şöyledir:

"Şunlar ki çoktur malları

Gör nice oldu halleri

Sonucu bir gömlek giymiş

Anın da yoktur yenleri

(...)

Bir imaret göster bana kim sonu viran olmaya

Kazanagör sen ol malı kim senden geri kalmaya" (Fuat, 1999:36)

Yunus Emre bu dizelerle; dünya malına değer vermememiz gerektiğini, malı çok olan zenginlerin bile kolsuz bir kefen (gömlek) ile bu dünyadan göçtüğünü, hiç kimsenin ölümden sonra dünya malını sağlam bir şekilde arkasında bırakamayacağını ifade etmektedir.

Yunus Emre'nin şiirlerinde insanın nefisini terbiye etmesi gerektiği ve bunun yollarını öğütlediği ifadeler de rastlanmıştır. Bu ifadelerin yer aldığı iki farklı şiirdeki dizeler şöyledir:

"Esritdi 'ışka düşürdi ben hamıdum 'ışk bişürdi

Aklum başuma divşürdi hayrı şerden seçer oldum

Hayra döndi benim işüm endişeden azad başum

Nefsüm başını kesüben şer işlerden kaçır oldum" (Tatcı, 1990:172).

"Nefsümün ejdehası döndi bana haml'ıtdi

Kana 'at hay dimezse hakikatdür yir indi

Kana 'ati yar idin uyma nefis dilegine

İresin hakıkate yirün buldun tur indi

Kana 'at didüğünü eger sen tutmazısan

Nefsüne uyarısan ser-gerdan ol var indi

Yünus Hak tecellisin şa 'ir dilinden söyler

Canda gevher varısa Hak'dan yana yürindi" (Tatcı, 1990:313).

“Hakîkate bakarısın nefsün sana düşmanyiter

Var imdi ol nefsünile vuruş-tokuş savaş yürü

Nefsdür eri yolda koyan yolda kalur nefse uyan

Ne işün var kimseyile nefsüne kakı buş yürü” (Tatcı, 1990:328).

Yunus Emre üç farklı şiirinde yer alan bu dizelerle; nefisini yenme hususunda verdiği mücadeleyi anlatmaktadır. Yunus Emre; nefisine uyduğu zaman kendini kaybetmiş bir halde şaşkın birine dönebileceğini, bu şerlikten kaçarak endişelerden kurtulabileceğini ve bunun yolunun Allah aşkında olduğunu ifade etmektedir.

Yunus Emre'nin nefis ile Allah'a olan aşkı ilişkilendirmektedir. Bu ifadelerine yer verdiği dizelere şöyle örnek verilebilir:

“Dünyanın muhabbeti ağulu aşā benzer

Ahırın sanan kişi ağulu aştan geçer

Başında akli olan ücrete amel etmez

Hurilere aldanmaz göz ile kaştan geçer” (Fuat, 1999:154).

Yunus Emre'nin bu dizelerinde; dünya sevgisinin zehirli aşā benzediğini, akli başında olan insanın kendini geçici aşā ve paraya değil, Allah aşkına vermesi gerektiğini ifade etmektedir. Nitekim Yunus Emre'nin nefisini terbiye etmesinin yolunu, yine Allah aşkında bulduğu anlaşılmaktadır.

“Sûfilere sohbet gerek

Ahîlere ahret gerek

Mecnûn'lara Leyla gerek

Bana seni gerek seni” (Tatcı, 1990:312)

dizelerinde aşkın beşerî bir insana değil, Allah'a olan aşkı ifade ettiği görülmektedir. Nitekim bu dizelerde Yunus Emre'nin Allah'a duyduğu aşkı yücelttiği, aşk makamını yüce gördüğü anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, Yunus Emre'ye göre güzel ahlaklı insanın; nefisini terbiye ederek kendini Allah aşkına veren kişi olduğu anlaşılmaktadır.

İnsanlar Arasında Ayrım Yapmama

Yunus Emre'nin şiirlerinde, insanlar arasında ayrım yapılmamasına değinen ifadeler rastlanmıştır. Bu ifadelerin yer aldığı dizelere şöyle örnek verilebilir:

“Yitmiş iki dil seçdi aramıza söz düşdi

Ol bakışı biz bakduk yirmedik ‘am u hası” (Tatcı, 1990:313).

“Birlikdedür varumuz biz bir olduk kamumuz

İkilik söylemege komaz lisanumuzı” (Tatcı, 1990:339).

“Yitmiş iki millete kurban ol ‘aşıkısan

Ta aşıklar safında tamam olasın sadık” (Tatcı, 1990:103).

Yunus Emre üç farklı şiirinde yer alan bu dizelerde, Allah’ın yarattığı yetmiş iki türlü dili, dolayısıyla yetmiş iki türlü milleti yerip aşağılamayacağını ve oluşan bu farklılığı ya da sınırları tanımayacağını ifade etmektedir. Ayrıca yaratılmışlar arasında Yaratandan dolayı hiçbir ayırım yapmadığını, insanların da ayırım yapmaması gerektiğini, bu şekilde tamamlanabileceğimizi ifade etmektedir.

Yunus Emre’nin şiirlerinde, insanlar arasında ayırım yapmadan tanışıp kaynaşmalarını öğütlediği ifadeler şu dizelerde rastlanmıştır:

“Gelin tanışık edelim

İş kolayın tutalım

Sevelim sevillelim

Dünyaya kimse kalmaz.” (Fuat, 1999:54)

Bu bağlamda Yunus Emre’ye göre güzel ahlaklı insanın, insanlar arasında ayırım yapmayan kişiler olduğu anlaşılmaktadır. Yunus Emre’nin şiirlerinde insanlar arasında ayırım yapmak yerine eşitlik, sevgi ve saygı değerler çerçevesinde birlik olunabileceğini vurguladığı söylenilebilir. Bu bağlamda Yunus Emre’yi evrensel yapan ve insancıl kılan şeyin, şiirlerinde tüm insanlığı kucaklayan bu ve buna benzer söylemlerinin olduğu söylenilebilir.

Gönül Kırmama

Yunus Emre’nin şiirlerinde, gönül kavramına ilişkin ifadeler rastlanmıştır. Bu ifadelerin yer aldığı dizelere şöyle örnek verilebilir:

“Ben gelmedüm da’vîyiçün benüm işüm seviyiçün

Dostun evi gönüllerdür gönüller yapmaga geldüm” (Tatcı, 1990:142).

Yunus Emre bu dizelerde; işinin kavga ya da dava işi ile değil, sevgi ve gönül işi olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda Yunus Emre’nin hoşgörülü ve barışçıl bir anlayışa sahip olduğu söylenilebilir.

“Gevhersüz gönüllere yüz bin söz eydürisen

Hak’dan nasîb olmasa nasîb olası degül

Sakıngil yarıin gönlin sırçadur sımayasın

Sırça sındukdan girü bütün olası degül” (Tatcı, 1990:126).

Yunus Emre bu dizelerde cevhersiz, iç güzelliği olmayan gönüllere ne anlatırsan anlat, Allah lütfetmedikçe anlayamayacaklarını ifade etmektedir. Buradan hareketle Yunus Emre’ye göre, insanlarda gönül güzelliğinin olup olmaması ya da bu insanların laftan/sözden anlayıp anlamamalarında da Allah’ın rolünün olduğunu düşündüğü söylenilebilir. Son iki dizede de insanın gönlünün “sırça” ya benzetildiği görülmektedir. Yunus Emre inanın gönlünün bir cama (sırçaya) benzediğini ve onu

kırmaktan insanların sakinmesi gerektiğini öğütlemektedir. Gönül kırıldıktan sonra sırçanın kırılacağını ve artık bir bütün olamayacağını vurgulamaktadır.

Yunus Emre'nin şiirlerinde insanların birbirlerinin gönüllerini kırmamalarına değinen ifadelere rastlanmıştır. Bu ifadelerin yer aldığı dizelere şöyle örnek verilebilir:

“Bir kez gönül yıktın ise

Bu kıldığın namaz değil

(...)

İki cihan bedbahtı

Kim gönül yıkar ise

(...)

Yunus Emre der hoca gerekse bin var hacca

Hepisinden iyisi bir gönüle girmektir” (Fuat, 1999:33-34).

Yunus Emre bu şiirinde, insan gönlü kırmanın ibadetin bile faydalarını gölgeleyebileceğini belirtmektedir. Bu doğrultuda Yunus Emre'nin insanların gönül kırma sorununa, sahip olduğu tasavvuf felsefesinin etkisiyle şariat kurallarının üstünde tutarak barışçıl yaklaştığı söylenilebilir. Bu bağlamda Yunus Emre'ye göre güzel ahlaklı insanın, insanların gönlünü kırmayanlar olduğu anlaşılmaktadır.

Kibirli Olmama

Yunus Emre'nin şiirlerinde, insanların kibir duygusuna ilişkin ifadelere rastlanmıştır. Bu ifadelerin yer aldığı dizelere şöyle örnek verilebilir:

“Egriligün koyasın togrı yola gelesin

Kibr ü kîni çıkargıl erden nasîb alasin

Ne virsen elünile şol varur senünile

Ben disem inanmazsın varıcağaz göresin

Gönülde pas oturur anda seni yitürür

İçerü şah oturur girimezsın göresin” (Tatçı, 1990:203)

Yunus Emre bu dizelerinde; insandaki kibir duygusunun, çevresindeki diğer insanlarla ilişkilerini bozduğunu ve bu durumun insanı bitirebileceğini ifade etmektedir. Ayrıca kibre ilişkin;

“Can odur kim Hak'a ire ayak odur yola gire

Er oldur alçakda tura yüksekden bakan göz degül” (Tatçı, 1990:132).

“Kamusın bir gör kemterin er gör

Alçak görmegil palas giyeni” (Tatçı, 1990:286)

“Korkarısın sen Tamu'dan (gel) alçak olgıl kamudan

Ol günü ince köprüden (bil) kamular geçmek gerek” (Tatcı,1990:110).

“Sen yüceden çıkarsın alçak yire akarsın

Gönül Hakk'a dutarsın alçak gönlün var senün” (Tatcı, 1990:117).

dizelerinde Yunus Emre; kişinin insanlara yüksekte bakarak kibre kapılmasının, onu Allah'tan uzaklaştıracağını ifade etmektedir. Kibrin karşısında ise insanların alçakgönüllü olmaları gerektiğini ve ancak bu şekilde Allah'a ulaşabileceklerini vurgulamaktadır. Bu bağlamda Yunus Emre'ye göre güzel ahlaklı insanın; kibirli değil, alçakgönüllü insanlar olduğu anlaşılmaktadır.

Kin tutmama

Yunus Emre'nin şiirlerinde, insandaki kin duygusuna ilişkin ifadeler rastlanmıştır. Bu ifadelerin yer aldığı dizelere şöyle örnek verilebilir:

“Adımız miskindir bizim

Düşmanımız kindir bizim

Biz kimseye kin tutmazız

Kamu alem birdir bize

Pişrev bize Kuran'durur

Vatan bize cennettürür

Ol tamuya Hak yandırır

Ol gül-i gülzardır bize” (Fuat, 1999:140)

Yunus Emre bu dizelerde; bir miskin olarak kin duygusunu asıl düşmanı olarak gördüğünü ifade etmektedir. Burada yer alan miskin kelimesi; tasavvuf felsefesinde varlığından, benliğinden geçerek, Allah'ın varlığında erimiş kimseyi (Fuat, 1999:141) ifade etmektedir. Herkesin onun gözünde aynı yere sahip olup, Kur'an ve Allah yolunun cennet olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca bu dizelerde, cehennem ateşi de dahil, Allah'tan gelen her şeyin ona gül bahçesi gibi geldiğini vurgulamaktadır.

Yunus Emre'nin şiirlerinde düşmanlık duygusunun işlendiği dizelere rastlanmıştır. Bu dizelere şöyle örnek verilebilir:

“Alem düşman olurısa beni dostdan ırımaya

Dost kandayısa ben anda düşmanlık ayırmaya

(...)

Kime kim dost kapu aç a düşmanı elinden kaç a

Yûnus agzı güher saça degme 'arîf dirimeye” (Tatcı, 1990:274).

Bu dizelerde ise Yunus Emre; düşmanlık, kin besleme gibi duyguların karşısında, dostluk ve hoşgörü duygusunu işlemektedir. Dost kapısı açıldığı zaman, düşmanlıkların biteceğini vurgulamaktadır.

“Her kim bizi yererise Hak dilegin virsün ana

Urmaklıga kasd idenün düşem öpem ayagını

Kim bize taş atarısıa güller nisar olsun ana

Çıraguma kasd idenün Hak yandursun çıragını” (Tatçı, 1990:307).

Yunus Emre bu dizelerde ise, her kim onu-onları eleştirirse eleştirsün, yine de Allah’ın ona dilediğini vermesi hususunda bir temennide bulunmaktadır. Aynı şekilde taş atsalar bile karşılığında güllerle karşılaşmalarını dilemektedir. Bu doğrultuda Yunus Emre’nin engin bir hoşgörü anlayışının olduğu söylenilebilir.

“Elif okuduk ötürü

Pazar eyledik götürü

Yaratılmışı hoş gördük

Yaratandan ötürü” (Fuat, 1999:19)

dizelerinde de, sevgi ve hoşgörü ifadelerine rastlanmıştır. İncelenen şiirlerden yola çıkılarak, Yunus Emre’nin kimseye düşmanlık beslemediği, Kur’an ve Allah yolunda alemle barışık olarak dostluk ve hoşgörü kapısını her daim açık tuttuğu söylenilebilir. Bu bağlamda Yunus Emre’ye göre güzel ahlaklı insanın; kin tutanlar değil, affedici ve hoşgörü sahibi insanlar olduğu anlaşılmaktadır.

Gıybet Yapmama

Yunus Emre’nin şiirlerinde, insanların gıybet yapmamalarına ilişkin ifadelerle rastlanmıştır. Bu ifadelerin yer aldığı dizelere şöyle örnek verilebilir:

“Keşgil haramdan elin

Çekgil gıybetten dilin

Azrail el’irmeden

Bu dükkânı der gider” (Fuat, 1999:86)

Yunus Emre bu dizelerde; insanların ellerini haramdan, dillerini ise gıybetten korumalarını, Azrail canlarını alana kadar yaşamlarını düzene sokmaları gerektiğini ifade etmektedir.

“Yalancılık eylemegil aşka yalan söylemegil

Bunda yalan söyleyenin anda yeri zindandadır” (Fuat, 1999:124)

Yunus Emre bu dizelerde insanları Allah katında yalan söylememeleri konusunda uyarılmaktadır. Bu bağlamda Yunus Emre’nin dürüstlük değerine son derece önem verdiği söylenilebilir.

Benzer ifadelerin yer aldığı dizelere şöyle örnek verilebilir:

“İy dostunu düşman dutan gaybet yalan söz söyleme

Bunda gammazlık eyleyen anda yiri tar olusar” (Tatçı, 1990:52).

“Eya gafil aç gözünü gönülün yavlak uzatmagıl

Bakgil kendü dirliğüne kimse ‘aybın gözetmegil

Şöyle dirilgil hulkala öliceğiz söyleşeler

Bakî dirlik budur canum yavuz adıla gitmegil

Bir gün ola bu dünyayı ahirete degşüresin

Dün ü günü kılğıl ta 'at ayak uzadup yatmagıl' (Tatçı, 1990:126-127).

Yunus Emre iki farklı şiire ait bu dizelerde, insanların başkalarının ayıbını araştırmamaları, yalan söylememeleri, bu dünyanın ahiretinin de olduğunu unutmamaları gerektiğini ifade etmektedir. Bu doğrultuda insanın yaşadığı dünyayı geçici bir köprü olarak görüp, yaşamında doğru ahlaki davranışlar sergilemesinin, Yunus Emre tarafından son derece önemli görüldüğü söylenilebilir. Bu bağlamda Yunus Emre'ye göre güzel ahlaklı insanın; gıybet yapmayan insanlar olduğu anlaşılmaktadır.

İncelenen şiirlerden yola çıkılarak, Yunus Emre'nin insanın ahlakına dair sahip olunmasını öğütlediği ahlaki özelliklerin, Allah'a kavuşmak özlemiyle anılan kalıcı nitelikler olarak görüldüğü söylenilebilir.

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada; Yunus Emre'nin şiirlerinde yer alan insan ve insanın ahlakına dair unsurların, onun tasavvuf anlayışı çerçevesinde ele alınarak incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda Yunus Emre'nin "Risaletü'n Nushiyye" ve "Divan" isimli eserlerindeki insan ve insanın ahlakına dair unsurlar, tipik bir biçimde geçen şiirleri betimlenerek tasavvuf düşüncesi etrafında yorumlanmıştır. Araştırmada doküman olarak, Yunus Emre'nin her iki eserine ait şiirlerin yer aldığı Memet Fuat'ın (1999) "Yunus Emre" adlı kitabıyla, Mustafa Tatçı'nın (1990) "Yunus Emre Dîvanı" adlı eseri ele alınmıştır.

Bu araştırmada elde edilen bulgular, Yunus Emre'nin İnsan ve İnsanın Ahlakı kategorisi altında "Yunus Emre ve Varlık Olarak İnsan" ile "Yunus Emre ve Ahlakî Davranışlar Bakımından İnsan" ana temalarından oluşmuştur. Bu kapsamda "Yunus Emre ve Varlık Olarak İnsan" teması "İnsan ve Doğumu" ile "İnsan ve Ölümü" alt temalarını kapsamaktadır. "Yunus Emre ve Ahlakî Davranışlar Bakımından İnsan" teması ise "Nefsi Terbiye", "İnsanlar Arasında Ayrım Yapmama", "Gönül Kırmama", "Kibirli Olmama", "Kin tutmama", "Gıybet Yapmama" alt temalarını kapsamaktadır.

Yunus Emre'nin şiirlerindeki insanın doğum ve ölümüne ilişkin betimlemeleri, bu dünyadaki insanın yerini bir varlık olarak ifade etmektedir. Yunus Emre'nin "Yunus Emre" ve "Yunus Emre Dîvanı" adlı eserlerdeki doğum kavramına ilişkin unsurların yer aldığı şiirlerinde; doğumu, kendinden ya da herhangi bir insanın üzerinden değil, daha çok kainatın yaratılış hikayesi ve Hz. Muhammed'in doğumu üzerinden ele aldığı ortaya çıkmıştır. Kizir Taştan (2019) çalışmasında, Yunus Emre'nin insanı; Allah'ın topraktan sevgiyle yarattığı ve fani dünyadaki hayatından sonra yaşayacağı ebedi alemde, kendi katına alacağı bir kul olarak gördüğü sonucuna ulaşmıştır. Yunus Emre'ye göre insan; evrenin gözbebeği, en değerli varlığıdır. Yunus Emre, insanı yalnızca maddi yönüyle değil; Allah'ın güzel niteliklerini içinde bulunduran güzel bir varlık olması yönüyle de sever (Güzel, 1991). Yunus Emre'nin "Yaratılmışı hoş gördük, Yaratandan ötürü" sözlerine de bu durumun yansıdığı görülmektedir.

Yunus Emre'nin düşünce dünyasında ölüm kavramı, önemli bir yer teşkil etmektedir. Pala (1995) yaptığı araştırmada, Yunus Emre'nin "Divan" adlı eserinde ölüm unsuruna değinen beyit sayısının 500 civarında olduğunu; bu sayının ise toplam beyit sayısının 1/7'ine tekabül ettiğini ortaya çıkarmıştır. Yunus Emre'nin "Yunus Emre" ve "Yunus Emre Dîvanı" adlı eserlerdeki ölüm kavramına ilişkin unsurların yer aldığı şiirlerinde; varlık olarak her insanın bir gün ölümü tadacağı, bu durumun

Allah'ın bir tecellisi olarak insanın buna hazırlıklı olması gerektiği, Aşık olan kişinin ise ebedi olarak varlığını koruyacağı sonucu ortaya çıkmıştır. Çelik'e göre (2009), tasavvuf düşüncesinde ölüm, sevgili ile karşılaşma anı olduğundan; korkulan değil, belki de arzu edilen bir şey olarak görülmüştür. Bu bağlamda Yunus Emre'nin ölüm kavramına ilişkin söylemlerinde tasavvuf düşüncesinin etkili bir rol aldığı söylenilebilir.

Memet Fuat'ın "Yunus Emre" adlı kitabıyla, Mustafa Tatcı'nın "Yunus Emre Dîvanı" adlı eserlerindeki Yunus Emre'nin şiirleri incelendiğinde; "Nefsi terbiye etme", "İnsanlar arasında ayırım yapmama", "Gönül kırmama", "Kibirli olmama", "Kin tutmama" ve "Gıybet yapmama" olmak üzere insanın ahlaki özelliklerine ilişkin ifadeler rastlanmıştır. Araştırma sonucunda; Yunus Emre'nin insan ve insanın ahlakına dair sahip olunmasını öğütlediği ahlaki özelliklerin, Allah'a kavuşmak özlemiyle anılan kalıcı nitelikler olarak görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Yunus Emre'nin şiirlerinde insanın nefesine hakim olamaması, insanlar arasında ayırım yapması, gönül kırması, kibirli olması, kin tutması, gıybet yapması gibi geçici nitelikleri bırakıp; bunun yerine nefisini terbiye etmesi, Allah'ın kalıcı nitelikleri olan sevgi, saygı, barış, dayanışma, hoşgörü, affedicilik, alçakgönüllülük, eşitlik gibi ahlaki değerlere kavuşması gerekliliğini vurguladığı anlaşılmaktadır. Güzel (1991:90), Yunus Emre'nin idealize ettiği insan tipinin; Allah'a kulluk eden, bütün fiillerin Allah'a ait olduğunun şuurunda olan, kendi iradesinden soyunup Allah iradesiyle hareket eden, benliğini aşan, her yerde, her şeyde Allah'ı gören ve bulan insan olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla insan, kalıcı niteliklere sarılıp, geçici niteliklerden arınmaya çalışmalıdır. Dünyadaki geçici niteliklerden arınmayan, kendini Allah aşkına vermeyen birinin, bütün dini vecibelerini yerine getirse de O'na ulaşması olanaksız görülmektedir (Fuat, 1999). Bu doğrultuda, Yunus Emre'nin şiirlerinde güzel ahlaka dair verdiği öğütlerin, Yunus Emre tarafından insanları Allah'a kavuşturacak nitelikler olarak görüldüğü söylenilebilir.

Mutasavvıfların "ölmeden evvel ölmek" şeklinde formüle ettikleri hedef; nefsi maddî haz ve bedenî zevklere sürükleyen hevesin yok edilmesi, yani nefsin ölümü demektir (Çelik,2009). Bu bağlamda Yunus Emre'nin; güzel ahlaka kavuşmanın öncelikli koşulu olarak, nefsin ölümü ya da terbiyesini gördüğü söylenilebilir. Kılıç (2010), kendini 'modern' olarak tanımlayan günümüz insanının; çeşitli dünya endişelerinin (mal, mülk, çoluk-çocuk) beraberinde hırs, nefret, ikiyüzlülük, kıskançlık ve açgözlülük gibi birçok sorun teşkil eden durum getirdiğini belirtmektedir. Oysa Yunus Emre, bu çalışmada da görüldüğü gibi nefis ile verdiği ve insanların vermesi gerektiğini düşündüğü mücadeleyi pek çok şiirinde vurgulamaktadır. Yunus Emre'ye göre aşk ile nefis aynı bünyede barınmamaktadır. Bu sebeple Allah aşkı yaşayan gerçek Aşık; nefsin arzularına hayır diyerek nefsinin sesini kesebilen insandır (Ekiz, 2000).

Yunus Emre, insanın ahlaki güzellikleri bakımından nefisini terbiye etmesinin yanında; "İnsanlar arasında ayırım yapmamalarını", "Gönül kırmamalarını", "Kibirli olmamalarını", "Kin tutmamalarını" ve "Gıybet yapmamalarını" da ifade etmiştir. Araştırmada Yunus Emre'nin insanlara "gelin tanış olalım", "sevelim ve sevillelim" diye çağrıda bulunarak; insanlar arasında ayırım yapmak yerine eşitlik, sevgi ve saygı değerler çerçevesinde birlik olunabileceğini vurguladığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca Yunus Emre "Bir kez gönül kırdın ise, bu kıldığın namaz değil" diyerek; insanların gönül kırma sorununu, sahip olduğu tasavvuf felsefesinin etkisiyle şeriat kurallarının üstünde tuttuğu anlaşılmıştır. Yunus Emre "Ben ham idim, aşk pişirdi" diyerek; aşk davası olan kişinin hırs, kibir, gurur gibi kötü özelliklerden uzak kalacağını belirtmektedir (Demirci, 2008). Ayrıca Yunus Emre "Kim bize taş atar ise güller ana nisar olsun" diyecek kadar da affedici yapıya sahip bir şahsiyettir. (Yılmaz, 2013). Bu bağlamda Yunus

Emre'nin sevgi, birlik, beraberlik, hoşgörü gibi değerlere ait verdiği öğütlerin, günümüz dünyasında yeterince anlaşılması önemli görülmektedir. Ayrıca Yunus Emre'yi evrensel yapan ve insancıl kılan şeyin, şiirlerinde tüm insanlığı kucaklayan bu ve buna benzer söylemlerinin olduğu söylenilebilir.

Yunus Emre'ye göre çeşmeler farklı ama su aynı, Mevlana'ya göre ise lambalar farklı ama ışık aynıdır. Oysa lambalar ve çeşmelere değil, ışığa ve suya bakmak bizi birbirimize ve barışa daha çok yakınlaştıracaktır (Yaran, 2008). Kur'an-ı Kerim'de "müminler kardeşler" buyurulmuştur. Hz. Muhammed'in de "Ey Allah'ın kulları, hepiniz kardeş olun", "Birbirinize kin tutmayınız, birbirinizi kıskanmayınız, birbirinize sırt çevirip alakasız davranmayınız." gibi hadisleri bulunmaktadır. İslamiyet'te insanın değeri çok büyüktür (Tatçı, 1990). Yunus Emre de diğer pek çok tasavvuf şairi gibi İslam'ın anlayış ve görüşünü, hayat telakkisini anlatmaktadır. Onun büyüklüğü ise, bunları ifade edişindeki kudretinden ileri gelmektedir (Timurtaş, 1989). Dolayısıyla Yunus Emre'nin şiirlerindeki ifade gücünün kudreti, insanları ahlaki güzellikler etrafında toplamaya muktedir görülmektedir.

Günümüz toplumlarında yaşanan değer bunalımı nedeniyle okullarda gerçekleştirilecek planlı değer eğitimi etkinlikleri gittikçe önem kazanmakta; destan, şiir, hikaye gibi edebi ürünler değer eğitimi için önemli kaynaklar olarak görülmektedir (Deveci, Belet ve Türe, 2013). Bu doğrultuda Yunus Emre'nin insan ve insan ahlakına ilişkin öğütlerini tanımak ve anlamak, eğitimde ahlak ve değer eğitimine sağlayabileceği katkı açısından önemli görülmektedir. Araştırma kapsamında Yunus Emre'ye ait eserlerin, eğitim-öğretim sürecinde ahlak ve değer eğitimi kapsamında kullanılabilmesi sonucuna varılmıştır. Nitekim Kaplan (2018:164), insanın yaradılışında mevcut olan olumsuz durumları olumluya döndürmede genelde aşkı, özelde ise Yunus Emre aşkının gücünü, en önemli manevi eğitim araçlarından biri olarak görmektedir. Araştırma sonucunda Yunus Emre'nin eserlerinde kibrin karşısında alçakgönüllülüğü, kinin karşısında affedicilik ve hoşgörüyü, ayrımcılık karşısında ise sevgi, saygı, eşitlik, dayanışma, barış gibi değerleri vurguladığı görülmektedir. Bu bağlamda, eğitim öğretim sürecinde öğretim programlarında bu değerlere ilişkin kazanımların yer alması ve değer eğitimi sürecinde Yunus Emre'nin edebi eserlerinden faydalanılması yararlı görülmektedir.

Tekin ve Bedir (2019) araştırmalarında, ortaokul düzeyindeki bazı derslerin (Sosyal Bilgiler, Türkçe, Fen Bilimleri, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Rehberlik ve Kariyer Planlama, Beden Eğitimi ve Spor) öğretim programlarındaki kazanımların karakter eğitimini ne ölçüde desteklediğini belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırma sonucunda, alçakgönüllülük ve affetme değerlerinin herhangi bir dersin kazanımıyla ilişkisinin bulunmadığını belirlemişlerdir. Benzer bir şekilde Akarsu (2015) araştırmasında, ilk ve ortaokul müzik öğretimi kitaplarında yer alan örnek şarkı etkinliklerinde adil olma, alçakgönüllülük, misafirperverlik, nazik olmak ve selamlaşma değerlerine hiç yer verilmediği sonucuna ulaşmıştır. Özleşmiş ise (2019), Hayat Bilgisi öğretim programı kapsamında çocukların kavramakta en çok zorlandıkları değerlerin sınıf öğretmenlerine göre hoşgörü, alçakgönüllülük ve saygı olduğunu belirlemiştir. Sonuç olarak ilgili alanyazın ve bu araştırmanın sonuçları doğrultusunda, bu değerleri güçlü bir ifade dili ile yansıtan Yunus Emre'ye ve O'nun insan olmanın gerekleri konusundaki düşüncelerine eğitim-öğretim sürecinde daha çok yer verilmesinin gerektiği söylenilebilir.

Öneriler

Bu bağlamda araştırma kapsamında şu öneriler getirilebilir:

1. Yunus Emre'nin eserlerine ait şiirler, eğitim öğretim sürecinin her kademesinde değer ve ahlak eğitimi açısından bir ders materyali olarak kullanılabilir. Bu doğrultuda, öğrencilerin hazırbulunuşluk seviyelerine göre ders kitaplarına yeni düzenlemeler getirilerek, değer eğitimine katkı sağlanabilir.
2. Yunus Emre'nin eserlerine ait şiirlerin, değer ve ahlak eğitiminde kullanılmasına yönelik eğitim öğretim sürecinde dolaylı ve dolaysız etkinlikler geliştirilebilir.
3. Ortaokul öğretim programlarının kazanımlarında yer almayan alçakgönüllülük ve affetme değerlerine uygun kazanımlar oluşturulabilir.
4. Yunus Emre'nin manevî dünyasına dair konular insanlarımızı; televizyon, gazete, sinema gibi iletişim araçları yanında, seminer ve konferanslar gibi toplantı etkinlikleriyle de tanıtılabilir.
5. Alanyazında Yunus Emre'nin eserleri ile değer eğitiminin ilişkilendirildiği çeşitli nitel ve nicel araştırmalar yapılabilir.
6. Sevgi, saygı, barış, dayanışma, hoşgörü, affedicilik, alçakgönüllülük, eşitlik gibi değerlerin kazandırılmasında Yunus Emre'nin eserlerinin etkisini ortaya çıkarmaya yönelik deneysel araştırmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Akagündüz, S. Y. (2016). *Türkiye'de ahlak eğitimi üzerine bir inceleme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Akarsu, S. (2015). *İlkokul (1-4) ve ortaokul (5-8) müzik ders kitaplarında yer alan şarkıların değerler bakımından incelenmesi ve değerler eğitimine ilişkin öğrenci algıları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Altun, A. S. (2003). Eğitim yönetimi ve değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 7-18.
- Beyribey, F. A. (2018). *Yunus Emre perspektifinden modern insan kişiliğinin eleştirisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Çelik, İ. (2009). Türk tasavvuf düşüncesinde ölüm. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 16 (40), 119-146.
- Dalkılıç, B. (2010). Yunus Emre'de insan ve unsurları. *Eski Yeni Aylık Şehir Kültürü Dergisi*, 15, 24-27.
- Demirci, M. (2008). *Yunus'ta hak ve halk sevgisi*. İstanbul: H Yayınları.
- Demircioğlu, İ. H., ve Tokdemir, M. A. (2008). Değerlerin oluşturulma sürecinde tarih eğitimi: Amaç, işlev ve içerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6 (15), 69-88.
- Deveci, H., Belet, D., ve Türe, H. (2013). Dede Korkut Hikayelerinde Yer Alan Değerler. *Electronic Journal of Social Sciences*, 12(46).
- Ekiz, O. N. (2000). *Yunus Emre*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Fuat, M. (1999). *Yunus Emre*. İstanbul: Doğan Kardeş Kitaplığı.
- Güzel, A. (1991). Yunus Emre'de insan kavramı. *Vakıf Haftası Dergisi*, 8, 83-96.
- Kaplan, M. (1994). Yunus Emre'nin insan ve ahlak görüşü (Risalat Nushiyya'nın tahlili). *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 21, 65-82.
- Kaplan, K. (2018). Yunus Emre'nin şiirlerinde insan ve doğa. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (1), 155-166.
- Karadağ, N. (2016). *Yunus Emre'nin karizmatik şahsiyetinde din ve toplum anlayışı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Kılıç, B. (2010). Yunus'tan modern insana sevgilerle. *Eski Yeni Aylık Şehir Kültürü Dergisi*, 15, 28-31.
- Kızır Taştan, E. (2019). *Yunus Emre'de insan algısı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon Üniversitesi, Trabzon.

- Kulaksızoğlu, A. ve Dilmaç, B. (2000). İnsani Değerler Eğitimi Programı. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakóltesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12, 199-208.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özleşmiş, N. (2019). *İlkokul hayat bilgisi dersi kapsamındaki değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Pala, İ. (1995). Yunus Emre'de ölüm düşüncesi. *Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri (Ankara 7-10 Ekim 1991)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1995, s.531-543.
- şenocak, R. (2019). *Kötülük problemi: Yunus Emre örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- şimşek, F. Z. (2019). *Manevi danışmanlık ilkeleri bağlamında Mevlana ve Yunus Emre düşüncesinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Tatcı, M. (1990). *Yunus Emre Divanı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. 10.05.2020 tarihinde <https://temucin.files.wordpress.com/2014/12/yunus-emre-dc3aevc3a2nc4b1.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Tekin, Ö. G., ve Bedir, G. (2019). Ortaokul öğretim programlarındaki kazanımların karakter eğitimi analizi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 17(38), 139-169.
- Timurtaş, F. K. (1989). *Yunus Emre Divanı*. Tercüman 1001 Temel Eser. 10.05.2020 tarihinde https://www.academia.edu/41435274/Faruk_Kadri_Timurta%C5%9F_-_YUNUS_EMRE_D%C4%B0VANI adresinden erişilmiştir.
- Yaran, C. S. (2008). Mevlana ve Yunus Emre'de dinler ve mezhepler arası barış: Nedenler ve çözümler. *Din ve Dünya Barışı Uluslararası Sempozyumu*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basım ve Yayınevi, 112-126.
- Yıldırım, A ve şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (Genişletilmiş 9. baskı). Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yılmaz, Ö. (2013). Zaman ve mekanı aşan söylemleriyle Yunus Emre'de insan anlayışı. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (özel sayı), 153-168.